

№ 33477

БАЙЧОРАДАНЫ СОСЛАН

Джигитликни эскертмеси

БАЙЧОРАЛАНЫ
СОСЛАН

**ДЖИГИТЛИКНИ
ЭСКЕРТМЕСИ**

НАЗМУЛА

СТАВРОПОЛЬ
КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВОНУ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЁЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК—1968

КЪАЗАУАТХА КЪАРШЧЫ ДЖЫР

1.

Тау башына чыкыгъанма мен,
Тик знишге къарайма,
Келген джолуму тынчын
Къыйынын да сынайма.
Къолуму аязындача
Кёрюнеди ёзеним.
Шагърей затларыма
Илинелле кёзлерим.
Теренде тартылыбды
Кёксюл ала бир сызгъа,
Бир тарчыкъды: атлам эт —
Ётерсе ол джагъагъа.
Аны къатына энсенг а,
Кенгди, чамланганчады,
Кесин къаягъа беклеб,
Башы бла суу чачады...
Талайды джагъаларын,
Къобарады джерклени.
Гузабалаб барады
Кыгген тюзледен кери...

Ой кюйген тюз, кюйген тюз,
Сен ёлесе суусабдан,
Эринлеринг джарылыб,
Болушлукъ сакълайса халкъдан.
Адамла таш джагъаны
Гетменле бла кёб тюйдюле,
Джайла, кышла ётдюрюб,
Индек ишлеб суу ийдиле.
Эмилик суу бойсунуб,
Ёзен берекет алды.
Бутакъ алмадан толуб,
Джашил хансха узалды.

2.

Тау башына чыкыгъанма мен,
Къар джугъума, къар чайнайма,
Суююм сезимледен толуб,
Нарт ёзениме къарайма.
Эмилик суудан тапхырлагъа
Мекамла минедиле,
Хар бири алма-кертме
Бачхалагъа киредиле...
Алгъын не да кьол бла зсе,
Энди уа бульдозерле
Садла артында, юйле артында
Ишлейдиле бедженле:

Эмилик сууну ат джеринден —
Кёпюрден — кырпыч мешнала
Къызыу-къызыу ётедиле,
Таулагъа гюр-гюр тил сала.
Ишчиле да акъ иырпычдан
Мийикбаш юйле салалла,
Къурчбилек кёлтюргюч кранла
Мийиклеге узалалла.

3.

Тау башына чыкъгъанма мен,
Мындан джашау джолуму нёреме,
Аллын мутхуз этгенлеге
Хаман налат береме.
Бюгюн урушну излеген
Мен кёргенни сынасын,
«Мамырлыкъ» сёз бла багъарча
Джюрегинде джарасын.
Къолума сауут алыб
Чыкъмагъанма мен урушха —
Алты джылым тола туруб,
Урушну оту сорушханд.
Алай а фашист ууундан
Сабийликни билмегенме,
Оюнчакъны тутмагъанма,
Джюрегимден кюлмегенме.

Мен кѳргенме Къарачайда
Къан шоркъала саркъгъанларын,
Акъ чачлы къарт къатынланы
Ачы сарын тартханларын.
Советни да тюз аллында
Джурту ючюн бериб джанын,
Къара джамчыгъа чырмалыб,
Тулпар ёлюкню джатханын.
Мен кѳргенме ёзениме
Бомбаланы тийгенлерин,
Анда-мында мекямланы
Чыкъырдашыб кюйгенлерин.
Сора фашистлени келиб
Колхозланы чачханларын:
Мурдар къан бла, гюрбелени
Хыны-хыны ачханларын.
Джерибизни басыб фашист
Кюрешди халкъны бюгерге,
Зркинлик суюген таулу уа
Онг табды бугъоу юзерге:
Къайтды да Совет Аскери
Фашистлеге къан некиртди.
Таулу къызыл байракъны
Эл Советде бегитди.
Джауну бояб къара къаннга,
Джараладан толуб ана,

Больницада джатхан кирик,
Кёрюнеед джуртум манга.

4.

Тау башына чыкыгъанма мен,
Кюн таякы ийнакылайд мени,
Джылылыгыгы эсге кёб-кёб
Тюшюреди, анам, сени.
Сен эсеме тюшгенлейинге,
Башларын тубан байлагъан
Мийик таула арасында,
Джылтырауукы миялагъа
Ушаш, сууну джагыасында
Кёксюл чарслы нарат чегет,
Этегинде бир уллу юй,
Атам, онеки сабийинг,
Кими джырлай, кими ойнай,
Кими бешигинде джукылай,
Хоншунг Айшат ушакыга деб,
Бир кюлунда урчугыу бла,
Бир кюлунда сабийи бла,
Анам, джаным сени джокылай
Туруучусу эсеме шаркы
Деб тюшеди, сагыш беред.
Атынг «Тулпар ана» болуб
Калинин саугыа бергенин
Таб бюгюн да элинг билед.

Биз, нйюрюнг, ортабызгъа
Салыучубуз, эсимдеди.
Зынгырдауукъ ауазынг бла
«Буджигитни» джырлаб айтсанг,
Барыбыз да къымсыз тынгылаб,
Къалыучубуз эсимдеди.
Физулини, Новаини
Эм да бек кёб шаркъ Чолпанны
Атларын да эшитгинчиннге
Джазгъанларын, белляунуча,
Сабийликде сенден эште,
Джугъун къоймай азбар этдим.
Ётгюр фахмунг къанат бериб,
Кёб джерлени джетиб, кёрюб,
Туугъан джеримден келбетли,
Андан татлы, андан джылы
Джер табмадым деб ант этдим.
Тау мийигинден секире,
Акътолкъун суу шууулдайды,
Джагъасында наратланы
Тёппелери къымылдайды.
Балалы къуш уясында
Тургъан киби, анам — нюде
Атам арбазда чарх ишлей,
Бачхада да мешхут кюе,
Сууукъ кёзлю ётгюр нъушла
Чууакъ кёнде кериле,

Мийик-мийик ауушлада
Буу сюрюле кёрюне.
Барына да рахат къарай
Тансыкъ сезимле санарса,
Къанатлыла джыр айтырла —
Къулакъ ийиб тынгыларса,
Ёзен сууну къууанч кюую
Ол джырлагъа къатышады.
Дагъыда бир татлы таууш
Джюрегинге чалышады.
Ол чыгъады таулу джашны
Джюрегини теренинден,
Къонгурау таууш этеди
Кюнден толу ёзенимде.
Зангырдайла нийик ранла
Орайданы тауушундан,
Джарыйдыла мийик ранла
Орайданы тауушундан.
Тамадагъа эжиу эте
Джыйын чаллыкъгъа барады.
Аталарыбыздан къалгъан
Джан нёгери орайдады.
Тюнене сау джыйын бирге
Бютеу элге айланганды,
Къанаматны туудугъун да
Бегеюлге сайлагъанды.
Да келдиле бизге да былай;

Теке бёркю тепсей-ойнай,
Къалгъанлары харсны ура,
Дауурбазны къутуртдура.
Унутмайбыз тау адетни,
Джашауубуз аны блады.
Кенгде ойна, теке бёркю.
Къозу этли къазан бёрксюн,
Башы кёнге ачыкъ кибик,
Къадар сизге насыб тёнсюн.
Кенгде ойна, теке бёркю,
Шорпагъа чёб тюшюресе,
Ийисгеме отджагъаны,
Сакъалынгы кюйдюресе.
Тартчы бу гоппан бозаны,
Джюрегинге себеб салыр.
Келин, берчи къол керек да,
Акъсакъал мындан бек джарыр.
Келин берди къол керекни,
Ачха саугъа берди анам:
«Таудан эсен къайтсын, — деди, —
Кетиб баргъан хар балам!»

5

Тау башына чыкъгъанма мен,
Джерим, анам — манга сагъыш,
Анам, толу юйюрюнге
Этер эди ним да алгъыш.

Сюйдюк сени тилинги,
Аны ючюн — артыкъ сый санга,
Къызынг школда окъутады, —
Джетиб этген муратына.
Разият бла Хызырынгы
Москвагъа ийгенсе,
Аланы МГУ-да
Окъурларын суйгенсе.
Сен Аскер бла Фатимангы
Техникумгъа ашырдынг,
Ызларындан къарай туруб,
Къара дугъум кёзлерингден
Джыламукъла тёгюлгенин
Барыбыздан джашырдынг.
Анам, ол кюн насыблыгъа
Санай эди ким да сени,
Бирем-бирем джетиб адам
Болаелле сабийлеринг.
Онекини биринде бир
Къыяу кёрген киши да джокъ,
Къызларынг сенича ариу,
Джашларынг да атамча токъ.
Анам, ол кюн билмей эдинг,
Сен къыркъ жылгъа джаратханны
Ол джаханим къазауатны
Уулу джели чачарыгъын,
Насыб сенден къачарыгъын.

Джел элти юйюнгю кюлюн,
Алты баланг джатды джерге,
Къууанч хантха уста къолунг
Юренди кебин бичерге.
Барына да кюйдюнг бишдинг
Джюрегингде алты джаранг
Мычымай тѣшекге тюшдюнг, —
Кѣб термилдинг джарлы анам.
Джангы бушуу джюрегинги
Джетинчи джерин бузду:
Атамы ауушханы,
Кѣзледен къан агъызды.
Ууакъланы уллулагъа
Аманат этиб кетдинг,
Къадар бизни сабийлей,
Толу ёксюзле этди.
Андан бери бѣлек-бѣлек
Джылла кете баргъандыла,
Ол мен чекген джарсыула уа,
Джюрегимде къалгъандыла.

6.

Тау башына чыкыгъанма мен,
Къаргъа олтуруб назму окъуйма.
Анам, эсге тюшгенсе да,
Ачы бушууну тогъуйма.
«Ёлсем бир ясын окъур», — деб,

Мени сабий кюнлеримде
Къуран окъургъа юретдинг.
Къазауатны арт джылында,
Къыйынлыгъын чегиб бошаб,
Замансызлай ёлюб кетдинг.
Не палахла сынакакъ да,
Сыйынг джюрекде сакъланыб,
Джашау ючюн кюreshдик биз,
Къолгъа тюшген къабын ашны
Сау къалгъанла, бир къызынг бла
Беш джашынг, — тенг юлешдик биз.
Саныбызда исси къанынг
Джашаудан юлюш алдыра,
Сен берген огъурлу иннет,
Джюрюшню таукел салдыра,
Бир джол табмай, терсни джыра,
Бир эскериб тюзге чыгъа,
Тырнакъларгъа керек болса,
Тырнакълаб ёрлей мийикге,
Джашау кеси ана болуб,
Джетдик джарыкъ бюгюнлюкге.
Мурдар къадар юзюгюнню
Къанын ичиб тоялмады,
Умутуча барыбызны
Къырыб бошаб къоялмады.
Беш джашынг беш коммунистбиз,
Туудукъларынг — пионерле,

Онтөрт джан эди юйюрюнг,
Бюгюн а ол узакъ ёргед.
Джюреклены хар тебиуюн.
Санга атаб джюрюрюкбюз.
Кавказ тауладан мийинге,
Сыйынгы да кёлтюрлюкбюз.
Намазлыкъда кьол кёлтюрюб,
Халкъгъа тынчлыкъ тилей турдунг,
Ахлунг урушда ёлгенин
Эштиб, башны джерге урдунг.
Эгечинги — Намыслыны —
Сен кёре фашист ёлтюрдю,
Ол бушуу тум кёзлерингден
Къан джыламукъла келтирди.
«Аллах, болуш» — деб турсанг да,
Джаула халкъны аямалла.
Анга шагъат боллукъдула
Къан чачылгъан къая ранла.
Ант этеме Морх ауушда
Джатханланы сыйлары бла,
Алагъа джууургъан болгъан
Кавказны кирсиз къары бла
Джатханлагъа сарын айтхан
Джылтырауукъ шоркъала бла,
Халкъ ишлеген эм ишлерин
Тебинмезлик къалала бла,

Джонъду, анам, санга ёлюм.
Сыфатынг толу джазылыб,
Джюрекледе джашарлай
Этергеди мени кёлюм.
Назмум, анам, джюрегимде
Кесинг салгъан джылыуунгду.
Аны кёурутхан кюнюмде,
Мени ырызынг урлукъду.
Сени сыйынг, сени кючюнг,
Чыгъарады мийикликге,
Бол деб позт, бол деб адам,
Тюртед мени джигитликге.

7.

Тау башына чынъгъанма мен,
Олтурама кюннге джууукъ.
Кёб джарсыуну джыкъгъанма мен,
Айланмазча мени кёууб.
Анам эсиме тюшгенлей,
Къыйын кюнде кюч табханма.
Энди мийикге мингенлей,
Сакъла, джазыу, унутхандан.
Сакъла, джазыу, мени кенг эт
Аналарын атханладан —
Туугъан джерден тойгъан джерни
Сайлаб, ары тартханладан.
Ала да чыкъгъанбыз дейле

Тауланы эм мийигине,
Кетгенлерин билмейдиле
Джашауну мийик тигинден.
Бюгюн мен джюрюй эсем да
Белибауну къаты тартыб,
Джюрекде сыйлы сезим бла
Насыблыма мени сартын.
Башха джерден баш этеме
Туугъан джерни чыгъанагъын,
Кесиме джолдаш этеме,
Ол иннетли хар адамны.
Туугъан джер бла анамы мен
Тенг сюеме, тенг джакълайма,
Мен ышанган хар тенгимден
Ма ол иннетни сакълайма.
Ма ол иннет джерибизни
Джашнатыргъа учундурад.
Тау тарында элибизни
Ариу шахарчыкъгъа бурад.

8.

Тау башына чыкъгъанма мен,
Къар джугъума, къар ашайма,
Джарыкъ сезимледен толуб,
Туугъан джуртума къарайма.
Тар ёзенден тапхырлагъа
Джангы юле минедиле,

Хар бири алма-кертме
Бачхалагъа киредиле.
Алгъын не да къол бла эсе,
Энди уа бульдозерле
Садла артында, юйле артында
Ишлейдиле бедженле.
Эмилик сууну ат джеринден —
Кёпюрден — кырпыч мешнала
Къызыу-къызыу ётедиле,
Таулагъа гюр-гюр тил сала.
Ишчиле да кырпычдан
Мийикбаш юйле салалла,
Къурчбилек кёлтюргюч кранла
Мийиклеге узалалла...

КАВКАЗ СОНЕТЛЕРИ.

1.

Кавказда шош ингир джокъду:
Толкъун таууш тегерегинг,
Толкъунну джырына тынгылаб
Башын чайкъай хар тереги.
Джюрегинг толкъунча ойнай —
Сени джырлатмайын къоймай.
Джырларгъа уа кекге къара:
Тубанла башында къарла
Алтын кирик саргъалыб,
Джарыкълыкь сала джанынга,
Ышарадыла санга.
Кек да мерекеб бет алыб,
Сени таулагъа къызгъаныб,
Анда-мында джулдузу
Кез къысыб сени къозуйд.

2.

Кез къысыб сени къозуйду,
Джилтинленген тау джити.
Бет тюрсюнюнг бла булджуйду,

Андан бир джелчик джетиб,
Ийисин нызы чайырны
Кёк чегетден айырыб.
Къар сууукъгъа къатышдырыб,
Ёзен джылыу бла сорушдуруб
Келтирсе, солуйса суйюб,
Саулукъ къошулгъанча кёрюб,
Кесинги Кавказгъа бериб,
Джашайса ойнаб-кюлюб,
Къайда зсе да джеринг,
Келмейд мындан кетеринг.

3.

Келмейд мындан кетеринг,
Джерлеринден да чырайлы,
Ариу бетли, таза кёллю
Адамларын танысанг.
Къонакъ болсанг, эркетиб,
Тюз къарнашыча кёрюб,
Юлюшюн санга саллыкъды
Мында тургъан хар инсан.
Тау таугъа тюбемейди,
Тюбейди адам адамгъа.
Сен да тюбешген заманда
Бу адет эсинге тюшюб,
Мында кёргенинги эт,
Олду огъурлу иннет.

4.

Олду огъурлу иннет,
Джюрегинги джумушатхан,
Къанынгы къызыл гюлню
Джарыкълыгъына ушатхан.
Гокка хансдан ариу къайда?!
Бютеу саугъаладан сайлаб
Джетген джаш суйген къызына
Ол гюл хансны узатады,
Ышангысызлыкъны атады
Да сюеди джюреги бла
Насыбына санаб джашны,
Бетге нюр бериб къууанчы,
Гюлню алгъанлай къызчыкъ —
Кавказда субай назчыкъ.

5.

Кавказда субай назчыкъ,
Кирпиклери къайырылыб,
Юслеринде джылтырай чыкъ,
Кюнбетледе къанат джайыб,
Тепсей тургъан къызгъа ушаб,
Къатына да къонуб къушла,
Ариулугъу чырт таркъаймай,
Ёмюрлеге да къартаймай,
Джай да, къыш да джашил кийиб,
Джылы тарда, къарлы тауда,

Табигъат этсе да къаугъа,
Джашаб турад бирча кюлюб
Ачы шимал сууугъуна,
Боранланы къуугъунуна.

6.

Боранланы къуугъунуна
Чыдай мени таулуларым,
Къушлу джуртда тёрткюл ташдан
Ишлейдиле къалаларын.
Бизге джууукъ, бизге татлы,
Силдемлери къуш къанатны,
Не ючюн десенг, къуш бла таулу
Бири тарта мийикге,
Бири аны сырын алыб,
Тубанла башына барыб
Шок ата кийикге,
Къошлада этле къакълай,
Ашырыб тургъанд джашауун,
Халкъла бла шохлукъ сакълай.

7.

Кура — анда, Къобан — мында,
Ортада — джилтинли таула,
Тенгизлери башха-башха,
Къошулмазла кюзю суула.
Адамлагъа аулакъ не тау
Къошулургъа — туюл сылтау.

Къарачайда аз тюлдюле
Анкалары гюрджюлюле.
Ким да гитче миллетимде
Юлюш табар, бирд къаныбыз.
Бир эменни бутакъларыбыз
Урунабыз биз бир джерге.
Партияды эмен терек,
Ёрге барыр кюч ол беред.

8.

Бегибди шохлукъ, чачылмаз,
Тюшмез анга джау тамгъасы,
Тенгиз артындан чабалмаз —
Шок отубуз къургъакъ, хазыр.
Ычхынса къутургъан тууар,
Адамны ызындан къууар;
Азмы кёрдюк Гитлерден
Не да къанлы итлеринден.
Ненча сабий хатасыз
Къалды ата-анасыз.
Джанлары сау кёмюлдюле
Ненча джаш бла ненча нъыз?
Не кёб кетсе да заман
Унутулмаз кетген къан.

9.

Къалдым ата-анасыз
Мен минглени бирича.

Джюрек ачыуум джыйырма джыл
Турад урушдан белгича.
Атамы джарагъан юйюню
Джел ийиргенди кюлюн.
Хоншубуз Чомурну уа
Юй орнуна чунгуру бард.
Чегет эди тегерек,
Кёрсенг мыдах болад джюрек:
Башы сынган уллу нарат
Турур санга мугур къараб.
Анга мыдах атладым —
Джарсыууму къатладым.

10.

Башы сынган уллу нарат,
Тюбюнде джетеклери,
Таза хауагъа чанчылыб
Кёксюл кирпичиклери.
Онеки джашил джетекчик —
Онеки сабий терекчик,
Аталары уа — башсыз,
Аны ючюн мен — къууанчсыз,
Къучакъладым, джыладым,
Къанатында жел сызгъырды,
Мени юсюме эл джыйылды...
Джарсыуу чекмесин халкъым,
Халкълагъа насыб ёмюрге!
Джырлы болсунла ингирле!

ДЖИГИТЛИКНИ ЭСКЕРТМЕСИ

1.

Энтда джауад, энтда тюшед джерге кър,
Тау ауушха кетедиле адамла.
Дарман хауам, ариулугъум бек джарар,
Келигиз деб чакъырадыла таула.
Мен да барма, сагъышым а — бек ауур,
Озуб кетген болум кетмейд эсимден.
Бусагъатда чыгъады джарыкъ дауур,
Къан тамгъанды ол заманда уа кѣзден.
Кър джаугъанды, кър тюшгенди бу джерге,
Ахлуларым баргъандыла былай кетиб.
Ала суйген мийиклеге минерге
Къатылгъанды ызларындан джау джетиб,
Окъ тийди деб кърарамайын джаны сау
Мийик таба кюрешгенди сюркелиб.
Къутулмагъан кесин саулай фермегенд,
Ол къучакълаб ёле билгенди джерин.
Саулары уа кърлы мийикге ёрлеб,
Бетджанладан сауутларын бурдула.
Артыкълыкъгъа башчы болгъан джаулары
Атыб-атыб, аямайын кърдыла.

Атам ол кюн: «Суу келтир!» — деди меннге,
Суулукъ алыб чабхан эдим Къобаннга.
«Къара суудан ал!» — деб къычыргъан эди,
Къобан суу а къатышыб эди къаннга...
Шокну тутсун, къаламны тутсун къолум,
Андан бери ёрюшдю мени джолум.

II.

Этда джауад, этда тюшед джерге къар,
Мынгайышыб симсирейле джитиле.
Башларында мийик эскертмеси бар,
Джер тюбюнде джатадыла джигитле.
Ол эскертме джаугъа къаршчы солдатды,
Къарачаймыд, орусмуду эрменмид?
Ким да болсун Совет джуртумданды ол,
Бизге насыб излеб джанын бергенди.
Ол сюелед мийикден узакъ къараб,
Бу джерлени ёхдем сакълауулуча.
Къолунда да барды аны гранаты,
Келген джауну атыб ийиб урурча.
Мен къарайма ол джигитни кёзюне,
Баш урама тюрсюню айтыб тургъан
Таукелликге, джигерликге, тёзюмге.
«Мен неге да юрендим, — дейд, — чыдаргъа,
Джангы тюлдю уруш этиу боран бла,
Мен эм мийик тау джитиге чыгъаргъа,
Этерикме, боран, сени къорарлай».

Кюрешгенди, этгенди боран сыйыт,
Быргъайым деб тау джитиледен ызына.
Ол баргъанды ачы боранны джырыб,
Тау тѣппеде къалырына базына.
Адамланы сау джашатхан кюрешди,
Алайсыз а бу хыны къар юсюнгю басар.
Тынч тургъанны къучакъларгъа ол ёчдю,
Гыйы бузлаб бу ташлы джерге къысар.
Бой бермегенд, ол шарт андан кериди.
Мийикледе кѣрюннгенди тау джити.
Аллайлагъа баш насыбны бириди
Солуу алыу джетер джерине джетиб.
Ышыкъ бла атлай, аны озгъанла
Бар эдиле, ол зат нимге да — ачыкъ.
Ол баргъанды тыйгъычланы бузгъанлай,
Тыйгъычла уа — ол озгъанланы чачыб.
Ышыкъ хаман турмайды да табылыб,
Андан чыкъгъан тѣзалмагъанд бораннга.
Ол мийикге чыгъар—чыкъмаз талчыгъыб,
Тик знишге, тюкча, тюшгенди андан.
Джашау суймейд аны алдай тебресенг,
Ол чыкъ дейди халал кючюнг бла ары.
Алайсыз а белгили болуб къалсын
Сен джашауну мийигинден чортладынг.
Къыйсыкълыкъны суймеген аны джюреги
Джолну тынчын излемей джюрюгенди.
Къыйынлыкъны чекген кюнюнде джери

Джашау ючюн ол джашауун бергенди....
Узакъ къараб сюеледи ол солдат —
Батырлыкъны баш юлгюсю таулада;
Къатында да джатадыла тулпарла,
Джуртубузну сау къутхарыб джауладан.

III.

Энтда джауад, энтда тюшед джерге къар,
Энтда тууад таулу юйюрге сабий.
Таулу ана, сен аны, табыб мадар,
Быллай уллу кюрешни джолу бла ий.
Аталадан бизге джетген насыбны
Ол да минглеб келликлеге берирча.
Мени ишим хайыр берди джуртума, —
Деб къууаныб, эркин къанат керирча.

ТЮЗЛЮК ЛЕГЕНДАСЫ

Зар эмеген сууну башын кесгенди,
Нарт элини кызын, джашын кесгенди,
Ол пасыкыны хорлар, кыыстар кыарыу джокъ,
Нарт элинден энди суугъа барыу джокъ
Джюреклени кюйдюргенди, — джаргъанды,
Буруш гяуур быллай джорукъ салгъанды:
— Джангыз уртлаб суудан тамчы кыоймагъан,
Аны ючюннге суудан кыарны тоймагъан
Шохум болур, джаным кибик кёрюрме,
Сёз да салмай излегинин берирме.
Келиб сууну эталмаса уа уртлам,
Джаны саулай джутаргъа мен унутмам.
Бу зорлукъдан чыгъалмай халкъ безгенди,
Мадар табмай кёб заманны тёзгенди.
Бир кёзюуде джортууулдан Алауган
Нарт элине мийик айырдан аугъанд.
Кыыйынлыкыны чекген элни сезгенлей:
«Дурус тюлдю мындан ары тёзген!» — дей,
Гемудасын ашхы тукъум кыамчилей,
Суу башына учханды илячинлей.

Джетер-джетмез Гемуданы тылпыуу
Тебрегенди суу толкъунланы къуууб.
Чартлаб чыгыб: «Кимсе?» — деди Эмеген.
— Алауганма сууну ичерге келген!
— Да сен сууну эталмай къойсанг уртам,
Джанынг саулай джутаргъа мен унутмам!
Ол сёзлени эшитиб Алауган кюлдю,
Эмегенни ачыуу кёлтюрюлдю,
Уф-деб аны ол джагъагъа тюшюрдю,
Уф-деб сора юсюне сууну юрдю.
Къатышдырыб хуп — деб ичине тартды,
Суу бла бирге тылкъ этиб къойду нартны.
Кёзюн ачыб къараса уа Алауган —
Эмегенни къарны толуб адамдан:
Челеклиле, къамалыла, шкоклула.
Малладан да: атла, къойла, токълула...
Мал адам да турадыла алгъасаб,
Излемейин мындан чыгъаргъа хыйсаб.
Ачыуланыб къыджырады Алауган:
«Нек турасыз ёлюкле болуб саудан?
Ёбгелерин, ичегилерин кесигиз!
Къарнын джырыб чыгъаргъа кюрешигиз!
Ол кюрешиб ёргеракъгъа ёрледи,
Эмегенни кир джюрегин сермеди.
Зыб—деб кесди кир джюрекни къурч къама
Къарнын джырыб къуюлдула адамла.
Ёлюкге Гемуданы джекгендиле,

Сюрюб терен чунгургъа джетгендиле.
Туураб, къуюб юсюн толтургъандыла,
Сууну да эски орнуна бургъандыла.
Алай тюлмюд империализм халкъланы
Унукъдура кёб заманны саркъгъаны.
Сора аны дуккулланыб санлары,
Хар бир джуртну бошлукъ таба баргъаны:
Хар бир джуртну кесини Алауганы
Анга бошлукъ берир ючюн туугъаны.

Б А Ш Л А Р Ы

Къзауатха кършчы джыр 3

Кавказ сонетлери 18

Джигитликни эскертмеси 24

Тюзлюк легендасы 28

Сослан Бийчоров

ПАМЯТНИК МУЖЕСТВУ

С т и х и

На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов
Художник В. И. Бекетов
Художественный редактор М. П. Бертник
Технический редактор Г. М. Хомякова
Корректор Р. А. Гнаева

Сдано в набор 21-II-1968 г.
Подписано в печать 1-IV-1968 г.
Формат 60x92 $\frac{1}{32}$, Печ. л. 1.
Уч.-изд. л. 1.

ВУ 53090. Тираж 1000 экз.
Заказ № 917. Цена 10 коп.

Карачаево-Черкесское
отделение
Ставропольского книжного
издательства,

Карачаево-Черкесская
областная типография,
г. Черкесск, ул. Первомайская, 47.